

LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

LIBERTAS PERFUNDET OMNIA LUCE
(1450

UNIVERSITAT DE BARCELONA

LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

LIBERTAS PERFUNDET OMNIA LUCE

(1450

LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

LIBERTAS PERFUNDET OMNIA LUCE

(1450

COORDINADORS:

JORDI CASASSAS I YMBERT

FRANCISCO GRACIA ALONSO

JOSEP MARIA FULLOLA PERICOT

Índex

	Pròleg	6
[1]	Des de la fundació fins al primer terç del segle XIX	10
[2]	De la restauració vuitcentista a la segona república	24
[3]	De l'esperança a la desfeta	48
[4]	La nit!	100
[5]	Entre el creixement i els intents de renovació	148
[6]	De la transició a l'actualitat	180
[7]	Notes sobre qüestions universitàries en començar el nou mil·lenni	194

Pròleg

MÀRIUS RUBIRALTA I ALCANIZ

Libertas perfundet omnia luce! Aquesta frase, símbol de la Universitat de Barcelona, expressa la voluntat de fer arribar per tot arreu la llum del saber i la veritat de la nostra història des de la llibertat i la democràcia. Aquest lema feia inexcusable que, a la llum de diverses circumstàncies històriques, d'aniversaris i de voluntats emanades de l'interior de la nostra institució, impulséssim des del rectorat la narració dels fets que han constituït la nostra trajectòria vital. Això vol dir la nostra activitat dins el món acadèmic del país, sense oblidar la projecció social, econòmica, política i cultural dels milers de persones que han contribuït a bastir la Universitat de Barcelona.

No caldria insistir en el desig lògic d'una institució que té més de mig mil·lenni al darrere de disposar d'un relat fidel dels fets que han marcat la seva història, dels esdeveniments socials i polítics de què ha estat partícip com a subjecte actiu o passiu. Els llibres anteriors sobre la història de la Universitat de Barcelona van ser fills del moment en què es van escriure, com ara el segle XIX, la fase de l'autonomia universitària o l'etapa democràtica de finals del segle XX. I aquesta obra no pot ser-ne menys, ja que diversos elements n'han impulsat la gestació.

El que ara considerem cabdal és el 75è aniversari de la promulgació de l'Estatut d'autonomia de la Universitat de Barcelona del mes de setembre de 1933. En el capítol corresponent hi trobareu tots els condicionants que van portar a aquesta concessió, aconseguida després d'una dura lluita a partir de l'Estatut de Catalunya de l'any anterior. La revolució acadèmica que va suposar l'autonomia de la Universitat de Barcelona, durant pocs anys "universitat autònoma", va sorgir de la tasca i representació d'un seguit de figures que desfilen per les pàgines del llibre i que podríem sintetitzar en la del rector Pere Bosch Gimpera, ànima de la idea des de dècades abans.

No podíem deixar passar els tres quarts de segle de l'efemèride sense reflexionar sobre el que van representar els pocs mesos d'autonomia real, no gaire més enllà de la trentena. Cal restar al temps que hi ha entre setembre de 1933 i gener de 1939, dos períodes en què l'Estatut resta suspès: des dels fets d'octubre de 1934 fins al retorn de les esquerres el febrer de 1936, període durant el qual les idees progressistes queden congelades; i els mesos entre el juliol de 1936 i l'octubre de 1937, en què hi ha un rector-comissari i el patronat desapareix. I com que també cal saber ben bé d'on

venim, del llunyà segle XV; per on hem transitat, enmig d'Àustries, de Borbons, de repúbliques, d'autonomies i de tota mena de circumstàncies econòmiques i socials; i cap on anem, des de la lluita contra el franquisme cap a la transició, la democràcia i el segle XXI, l'estructura del llibre ja estava ben perfilada.

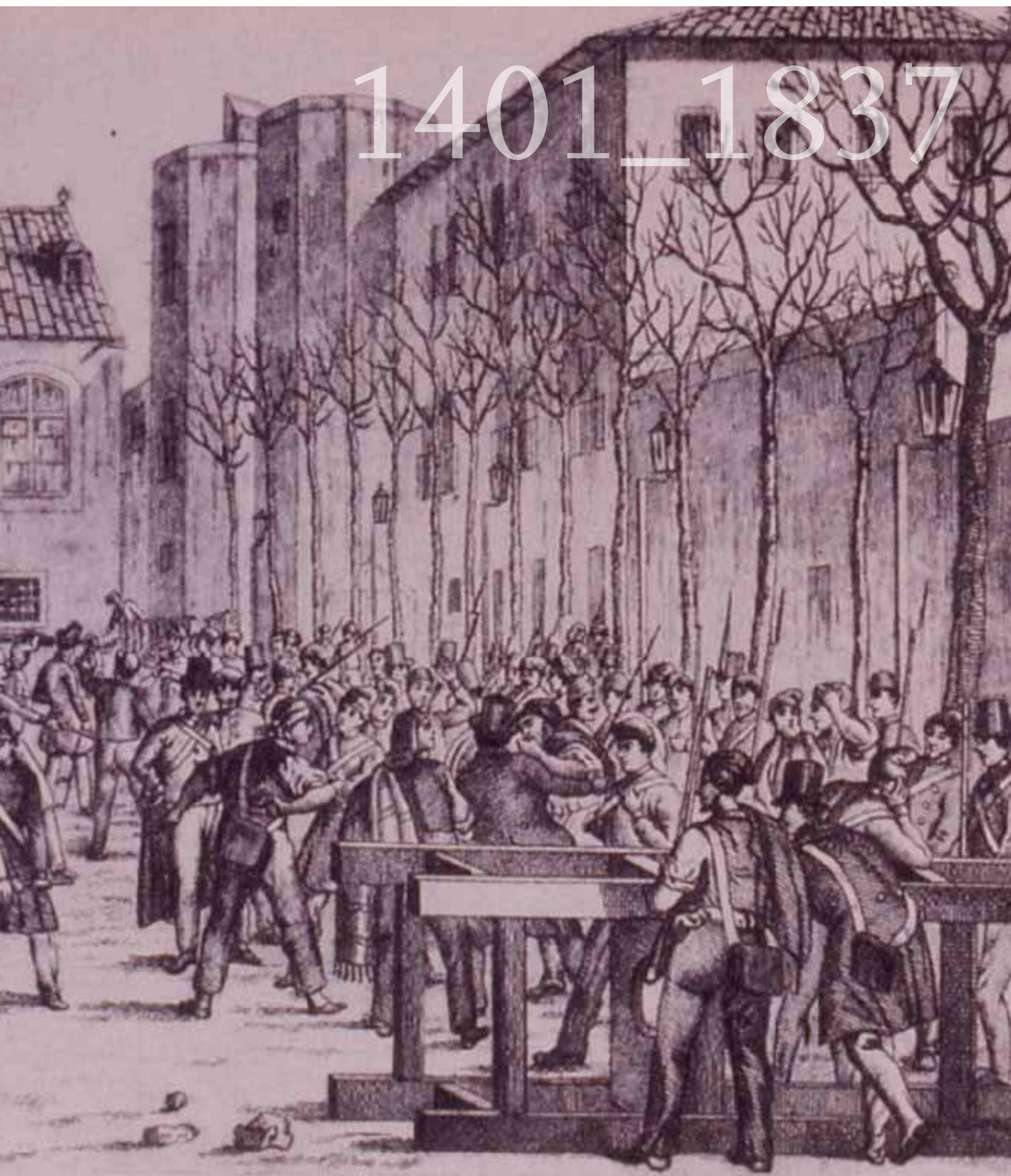
Al voltant de la idea central creiem que s'ha bastit un corpus sòlid d'informació i d'interpretació històrica que honorarà la nostra Universitat, i que a més permetrà conèixer i aportarà un gran cabal de dades, molt valuoses pel fet d'estar emmarcades sempre en els oportuns comentaris dels autors dels diferents capítols.

La tasca de recerca arxivística, de documents i de fotografies, ha estat una de les que més novetats ha aportat. No sempre és fàcil submergir-se en la paperassa, en arxius de vegades difícils de manejar, en fons fotogràfics on poca gent ha furgat. Però el premi és gran, i els tres coordinadors de l'obra han sabut fer aquesta tasca, a més d'escriure els seus capítols i d'harmonitzar els dels altres autors.

El conjunt final de la nostra Història de la Universitat de Barcelona ha de marcar una fita històrica, iniciada amb il·lusió en la meua etapa de rector i que ara culmino amb aquest pròleg. Tinc la confiança que us presento un llibre interessant, amè i imprescindible per entendre la nostra història, la purament universitària, però també la del país.

1401_1837

Des de la fundació fins al primer terç del segle XIX

SALVADOR CLARAMUNT RODRÍGUEZ

La institució universitària, tal com avui la coneixem, és una creació més del món gremial medieval i conseqüència directa dels successius canvis econòmics de la societat urbana, així com dels avenços filosòfics i també tècnics de l'anomenada edat mitjana.

Com succeeix en gairebé tots els centres universitaris de fundació medieval, la creació de l'*studium generale* o Universitat de Barcelona és la culminació d'un llarg procés educatiu, cultural i institucional, els antecedents més llunyans del qual es remunten a l'escola catedralícia de l'alta edat mitjana. L'escola de la catedral de Barcelona durant l'episcopat de Guillem Torrellas va establir el 1366 una càtedra de teologia per instruir els canonges i tothom que volgués assistir a les lliçons impartides per un doctor en Sagrada Escriptura.

Des del segle XII, Barcelona va ser una ciutat que tenia cobertes les necessitats docents més essencials gràcies a l'existència d'escoles privades o públiques, tant adscrites a la catedral com al municipi. No s'ha d'oblidar, tanmateix, que els fills de les famílies acabalades anaven a estudiar a estudis generals de prestigi reconegut com ara Bolonya, París, Montpeller i, més endavant, Tolosa.

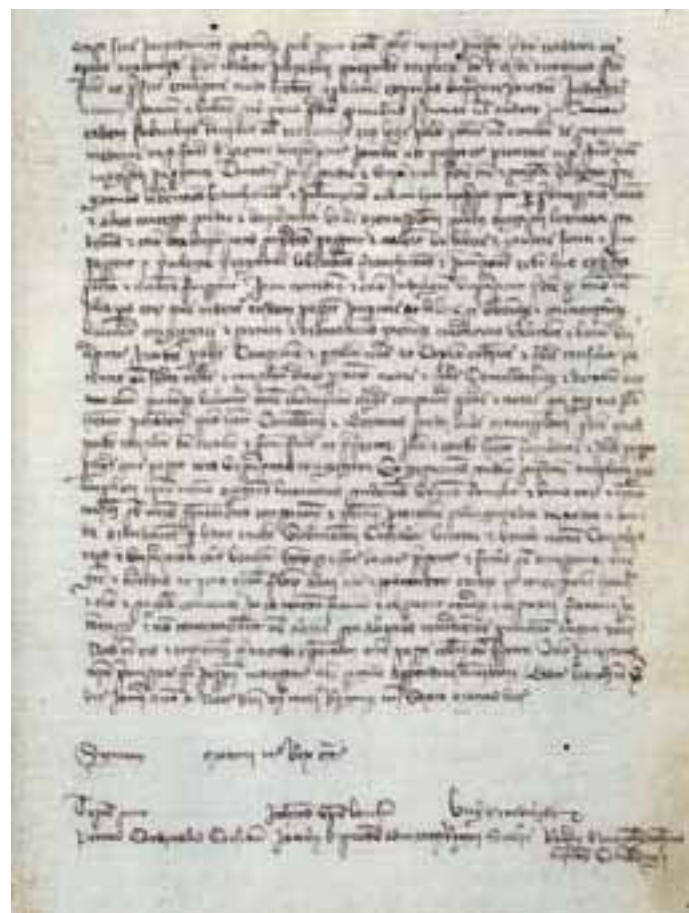
La consolidació dels *studia*, i especialment dels *studia generalia*, en el primer terç del segle XIII, amb el reconeixement de les associacions d'estudiants i professors, després de forts enfrontaments, moltes vegades sagnants, amb l'autoritat més pròxima (municipal, episcopal, reial o comtal) va conduir moltes ciutats a admirar les que tenien universitats, però alhora a témer les conseqüències que es podien derivar de la presència d'estudiants, pel fet que representava una possible ruptura de l'equilibri social urbà.

El poder municipal barceloní sempre va considerar un perill per a la tranquil·litat de la ciutat el seguit d'im-

Segell de cera del rei Martí l'Humà.

[Pàgina anterior]. *Rendició de forces assetjades a la caserna dels estudis quan les guerres carlines. En aquest gravat es pot veure l'edifici de l'estudi general de la Rambla (1835).*

munitats i exempcions de què gaudia qualsevol tipus d'estudi general, i molt especialment tenien com a exemple més pròxim els de l'*studium generale* de Lleida. Com a conseqüència d'aquests precedents i temors, el Consell de Cent barcelonès es va oposar rotundament al primer oferiment del rei Martí l'Humà, el 1398, de crear un estudi general a Barcelona. Aquesta actitud enllaçava amb la prohibició dels consellers de la publicació del pregó sobre l'estudi general de Lleida, adduint que a Barcelona ja s'hi ensenyava gramàtica i lògica i, de vegades, dret canònic i civil, medicina i filosofia.

Els desitjos de tenir una càtedra a Barcelona d'alt nivell per ensenyar dret no van ser obstacle perquè les classes dirigents de la ciutat, força anys després, rebutgessin l'oferiment del rei Martí (1395-1410).

La ràpida i rotunda negativa del Consell de Cent a l'oferida reial no va fer canviar la intenció de Martí l'Humà que, a causa del seu delicat estat de salut, va decidir fundar un

col·legi de Medicina a la ciutat amb els mateixos privilegis que els estudis de Medicina de Montpeller, per a la qual cosa va sol·licitar la butlla fundacional al pontífex avinyonès Benet XIII. Martí l'Humà, sense posseir encara la butlla papal, va concedir un privilegi de fundació de l'Estudi General de Medicina, atorgat a Barcelona el 10 de gener de 1401, i un any més tard el va dotar amb una facultat d'Arts; les facultats d'Arts eren una preparació als estudis universitaris de Medicina, Dret, Filosofia i Teologia, que atorgaven el títol de Batxiller en Arts.

Barcelona, a través dels seus representants, es va negar a secundar novament l'oferiment del monarca i va deixar explícit que no es faria càrrec de cap despesa ocasionada per les fundacions esmentades. Malgrat tot, la lenta consolidació de l'estudi de Medicina, precedent immediat de la nostra actual universitat, s'evidencia en un seguit de documents on es reglamenta la normativa d'exàmens i la seva organització des del 1402 fins al 1419. Malgrat la resistència municipal a l'estudi de Medicina, aquest va

Privilegi de creació de l'Estudi General de Medicina, primer dels estudis generals que va tenir la ciutat de Barcelona, atorgat pel rei Martí l'Humà (1401).

sobreviure, encara que de manera bastant precària, en un local al portal de Santa Eulàlia, al costat del carrer de la Boqueria. La Corona sempre va protegir aquest estudi de Medicina i els seus professors van estar sota la protecció dels veguers a fi d'evitar les ires del Col·legi de Doctors de Barcelona, que considerava que s'havien lesionat els seus interessos, especialment quan es portava a l'estudi algun metge prestigiós com ara Pere Descoll. I és que en el món universitari el gremialisme va esdevenir un dels motors i alhora llast des dels seus orígens, cosa que, unida moltes vegades a un contumaç localisme, determinarà el rumb de cada estudi general o universitat.

Durant la primera meitat del segle XV, Barcelona va patir una llarga crisi institucional i econòmica, a la qual es van afegir uns ràpids canvis mercantils i la necessària adaptació als nous temps, cosa que va comportar, òbviament, un procés de reestructuració del sistema educatiu. Aquest procés va culminar el 1431 en la concentració de totes les escoles de la ciutat en un únic organisme sota l'autoritat eclesiàstica, tot i que rebia el suport polític, i en la pràctica econòmic, del municipi barceloní.

En aquest sentit, tant havia canviat el panorama polític, social i econòmic de Barcelona que a partir del 1448 va ser el mateix Consell de Cent el més interessat a començar a discutir la necessitat de disposar d'un estudi general, atès que considerava que podria reportar beneficis econòmics a la ciutat. Finalment, després de gairebé dos anys de discussions, al Consell de Cent, el 21 d'abril de 1450, s'hi acorda, per tal de revitalitzar la vida econòmica de la ciutat, sol·licitar la creació d'un estudi general i la realització de dues fires anuals.

El rei Alfons el Magnànim (1416-1458), des de la seva residència napolitana i davant de la petició formal de la ciutat, va concedir el 3 de setembre de 1450 un privilegi pel qual facultava el Consell de Cent, quan aquest ho considerés

oportú, per erigir un estudi general de totes les ciències amb els mateixos privilegis de què gaudien els estudis generals de Lleida i Perpinyà. El rei va comunicar al pontífex Nicolau V la seva autorització per fundar l'Estudi General de Barcelona i li va sol·licitar que atorgués al nou estudi un seguit de privilegis. La resposta del pontífex no es va fer esperar, i el 20 de setembre va concedir al recentment fundat estudi general de Barcelona els mateixos privilegis que tenia el de Tolosa, tot i que el 19 de novembre del mateix any de 1450 van ser suspesos a causa de les protestes del canceller de l'estudi general de Lleida i del bisbe de la ciutat esmentada. La justificació de Nicolau V va ser que no havia estat informat del dany que es podia ocasionar a l'estudi lleidatà.

El Consell de Cent sempre que invoqui el privilegi fundacional de la Universitat de Barcelona es referirà a l'atorgat per Alfons el Magnànim el 1450, i mai al concedit pel rei Martí l'Humà, ja que el primer atorgava a la ciutat la plena llibertat d'organització de l'estudi general.

A partir del 1450 comencen les veritables dificultats per convertir en realitat l'estudi de Barcelona. La crisi socioeconòmica que afligia Catalunya en aquella època, les contínues protestes de les autoritats acadèmiques de l'estudi general de Lleida, que veien una vegada més com trontollava el seu monopoli universitari atorgat per Jaume II el 1300, a la qual cosa s'afegiria més tard la guerra civil de l'època de Joan II (1458-1479) i la seva prolongació en l'alçament dels pagesos de remença, van ser causes determinants perquè l'estudi general de Barcelona mai no arribés a funcionar amb normalitat durant el segle XV, si bé en totes les deliberacions del Consell de Cent, quan els consellers acabaven ja el seu mandat, sempre recomanaven la creació de l'estudi general.

La recuperació política i econòmica que va representar el regnat de Ferran el Catòlic (1479-1516) per a Catalunya

en general, i per a Barcelona en particular, va permetre al monarca atorgar un privilegi pel qual es reunien totes les escoles de gramàtica i arts de la ciutat sota l'autoritat del canceller de l'estudi de Medicina, amb els mateixos privilegis i franquícies de què gaudia l'estudi general de Lleida des que es va fundar. D'altra banda, els consellers de la ciutat també ja s'havien convençut el 1507 de la conveniència d'acceptar la decisió del rei i fusionar les escoles majors municipals i les de la catedral amb l'estudi general de Medicina. El 1508 es van redactar les primeres ordinacions municipals per regir la nova institució, fet que es pot considerar el primer pas important per a la consolidació dels estudis universitaris a Barcelona.

Les dificultats burocràtiques i econòmiques, i la manca d'un edifici propi no van impedir que les lliçons s'impartissin en diversos edificis de la ciutat, i que fossin freqüentades per personatges que més tard serien il·lustres, com ara Ignasi de Loiola.

Finalment va ser Carles I (1516-1556) el que, el 3 d'octubre de 1533, va donar novament validesa al privilegi fundacional de 1450, en rescatar la voluntat manifestada pel seu avi Ferran II el 1488. El projecte va cristal·litzar definitivament el 1536, quan el Consell de Cent va cedir per a la construcció de l'edifici de l'estudi general uns terrenys que hi havia a la part superior de la Rambla, entre el carrer dels Tallers i la muralla (actual carrer de Pelai). El 18 de novembre de 1536 s'hi va col·locar la primera pedra gràcies a la col·laboració de ciutadans que van aportar quantitats que van fer possible la construcció de l'anhelat edifici de la universitat o estudi general. El mercader Joan Claret va encapçal·lar les aportacions amb la donació de 500 lliures en efectiu i una renda de 100 lliures anuals. La utilització de manera parcial de la nova seu no es va produir fins al 1539, i la part alta de la Rambla va ser coneguda des d'aleshores com la *Rambla dels Estudis*. Aquest va ser també l'any en què van aparèixer unes noves ordinacions per les quals la institució es convertia en *Estudi General de totes les Facultats*, cosa que no va impedir que continuessin els conflictes i les dis-

Medalló amb l'efigie d'Alfons el Magnànim, a l'escala d'honor de l'Edifici Històric.

Segell de cera del rei Alfons el Magnànim.

Signe i signatura autògrafa del rei Alfons al privilegi de fundació de l'estudi general.

crepàncies que van sorgir per l'oposició dels metges, que no es van solucionar de manera definitiva fins al 1565.

La voluntat de potenciar l'estudi general en aquesta època no es manifesta únicament per la construcció d'un edifici propi, també es reflecteix en el nomenament com a rector el 1543 de l'abat de Vilabertran, Cosme Damià Hortolà, personatge vinculat als nuclis humanistes i lul·lians valencians, que va representar un fre a la presència dels dominics en el control de les catedres i, malgrat la gasiveria municipal, va aconseguir que l'estudi general barceloní assolís una certa rellevància humanística. Cosme Damià Hortolà va ser un notable hel·lenista, havia estudiat a Alcalá, París i Bolonya protegit pel cardenal Contanero; va assistir com a teòleg al concili de Trento; versat en l'estudi de la filosofia de Plató i dels pares orientals de l'Església, va ser èmul de Melchor Cano en la puresa de la dicció llatina. Dels seus vint anys com a professor universitari únicament va deixar impresa una bella exposició simbòlica del *Càntic dels Càntics*. Va ser una època en què l'ensenyament de la gramàtica es va encomanar a Bernat Andreu, al ciceronià Antoni Jolis, i als lexicògrafs Antich Roca i Onofre Pou; una època en què Joan Cassador, Jaume Cassà i Pere Sunyer van escriure unes elegants comèdies llatines.

L'activitat docent al nou edifici no va començar fins al 1559, moment en què ja s'havia convertit en l'estudi general de totes les facultats i en què feia tres anys que Felip II regnava sobre les monarquies hispàniques i l'herència borgonyona.

L'Estudi General de Barcelona, nascut per iniciativa tardana de l'Ajuntament, va permetre a aquest arrogar-se al dret de patronatge, si bé el règim de govern sempre va cercar un equilibri amb l'autoritat eclesiàstica, que mai no va deixar de col·laborar en el finançament de les despeses de la institució.

El 25 d'abril de 1559 el Consell de Cent concedeix plens poders als consellers per elaborar unes ordenances, que constituïran el primer cos normatiu de l'estudi general, i la segona normativa es realitzarà el 1596.

La fusió el 1565 de l'estudi de Medicina de Martí l'Humà i l'estudi general d'Alfons el Magnànim va representar per a la institució un procés d'expansió, gràcies, d'una banda, a una conjuntura econòmica i demogràfica favorable, i, de l'altra, a la divisió entre universitats catòliques i protestants, cosa que va impedir a molts estudiants anar a l'estranger. Malgrat totes les dificultats, incomprensions i falta de visió municipal i ciutadana Dionís Jordà, en les seves *Excel·lències de Barcelona*, escrites el 1589, en parlar de la seva universitat diu: *El període d'esplendor universitària comença per a Barcelona la segona meitat del segle XVI, i va acompanyar dignament el moviment arqueològic i històric que a Tarragona s'emparava sota el mantell arquebisbal d'Antoni Agustí*. Però no tan sols hem de fer cas dels panegiristes, ja que hi ha altres notícies. L'il·lustre historiador i catedràtic de la nostra universitat, Antonio de la Torre, va posar en relleu, el 1926, que va trobar, per a aquesta primera època, un panorama marcat per la decadència. La principal causa eren els escassos salaris del professorat i que el nomenament per regentar les catedres requeria en les persones que s'hi oferien, ja que no es trobaven candidats suficientment destacats. Les constants queixes del professorat van fer que el setembre de 1588 el Consell de Cent decidís una nova taula de salaris: les catedres més ben pagades, les de Gramàtica, es mantenien amb un estipendi que oscil·lava entre 130 i 160 lliures anuals, mentre que les de Dret i Medicina fluctuaven entre 100 i 60 lliures anuals. Aquesta diferència es justificava pel fet que els juristes i els metges es guanyaven la vida al marge de la docència, mentre que els de lletres i gramàtica únicament tenien com a ingrés el seu salari universitari.

Sophomachia laconica, vel scientiae et ignorantiae bellum: oratione habitâ, ad studiorum primitias & Diui Lucae encomium Anno M. DC. XII. 15 Kalen. Nouembris in inclyta Barcinonensi Vniuersitate. Barcelona: Sebastià Matevad, 1612. Topogràfic 07 B-54/4/2-3. John Leslie, d'origen escocès, doctor en filosofia i dret, va pronunciar aquest discurs inaugural en lloança a Sant Lluç, patró de la Universitat de Barcelona. En el discurs fa una metàfora de la guerra entre la ciència i la ignorància.

Portada del llibre Ordinacions e nou redreç fet per instauratio, reformatio, e reparatio, de la Universitat del Studi general de la Ciutat de Barcelona, editat a Barcelona l'any 1596.

En l'ensenyament de la gramàtica, la retòrica i les llengües l'any 1559 hi va haver el que aleshores es va anomenar *massificació d'alumnes*, ja que n'hi havia uns tres-cents i això impedia als professors, com ara a Francesc Clusa, atendre tots els alumnes, ja que abarrotaven totalment l'aula. Aquesta situació va obligar els consellers de la ciutat a contractar dos batxillers perquè ajudessin en els exercicis i repeticions de les classes menors i mediocres. El 1562 es va crear una càtedra *d'ínfims* o principiants, que únicament ensenyava a *declinar, conjugar i redactar* i es va nomenar un batxiller per regentar-la. La Facultat d'Arts tenia càtedres de Filosofia, Matemàtiques i Astrologia i Metafísica. La Facultat de Lleis i Cànon va tenir una vida discreta en comparació amb les universitats de Salamanca i Valladolid, en part pel fet que molts estudiants catalans se n'anaven a Osca, Bolonya i Tolosa. Antoni Olibà i Miquel Pomet van ser els dos catedràtics més prestigiosos que, a més, actuaven com a consultors jurídics de la ciutat; i el cas és que aquest últim es va jubilar el 1598 amb el sou íntegre després d'haver exercit la docència o *llegit*, com es deia llavors, durant trenta anys de manera continuada.

La Facultat de Medicina, amb les seves càtedres de Curs, Cirurgia, Anatomia i Pràctica, i una organització innovadora, va aconseguir passar de tres càtedres mèdiques el 1559 a vuit el 1586, una xifra similar a la de València i superior a la de Salamanca, que en aquella època només en tenia sis. Barcelona es va adherir ben aviat a les noves tendències del saber i de la pràctica mèdica. La necessitat de trobar un local per a les disseccions es va plantejar per primer cop el 1573 i el lloc elegit va ser l'Hospital General de la Santa Creu, on es va crear l'anomenat *Theatrum Anathomium*, que no va estar perfectament condicionat fins al 1675, després de moltes dilacions i penúries econòmiques.

La Facultat de Teologia va disposar des del 1559 de tres càtedres de durada triennal, dues de les quals eren de Teologia Escolàstica i l'altra de Sagrada Escripura. La penúria

d'aquesta facultat es va començar a superar quan la universitat va assumir la funció de col·laborar en la formació d'un nou clergat més dinàmic i culte. La reforma tridentina va ajudar a elevar el nivell de la facultat, si bé la creació per part d'ordes religiosos, especialment per part dels jesuïtes, de càtedres de Teologia va fer que molts estudiants anessin al col·legi jesuïta, el qual el 1570 tenia aproximadament quaranta alumnes que acudien regularment als cursos que s'hi impartien. Al segle XVII el Col·legi de Betlem va agafar tanta fama que es va arribar a dir que els religiosos jesuïtes s'encarregarien totalment de la direcció de l'estudi general de la ciutat.

El primer mig segle de vida de la nostra universitat es caracteritza per la manca de criteri selectiu del professorat, que podia ser nomenat després de guanyar una oposició o simplement per designació dels consellers de la ciutat. Els suborns, els interessos particulars i les recomanacions fan que les Ordinacions de 1596 es refereixin

al gran dany del govern i regiment del dit estudi és vingut a gran disminució i quasi total ruïna.

El 1938 Ferran Soldevila reconeix també que el panorama de la nostra *Alma Mater* al llarg del segle XVII és encara menys brillant que durant la segona meitat del segle XVI, malgrat que la publicació de tres noves ordinacions, les de 1629, de 1686 i de 1695, intenta solucionar alguns aspectes del reclutament dels professors. El 1629 ja es van establir les pautes que van durar fins a les reformes de Felip V, i el sistema d'oposició va substituir el de designació, tan utilitzat fins llavors.

Des de mitjan segle XVI van funcionar de manera normal les facultats d'Arts, Lleis i Cànon, Medicina i Teologia. La facultat o estudi d'Arts va ser finançada totalment pel municipi, cosa que va comportar el manteniment de les càtedres de Gramàtica, Lògica, Filosofia Natural i Filosofia Moral. El perill que representava la

utilització dels textos d'Erasmus de Rotterdam va comportar l'aplicació d'un nou enfocament en els ensenyaments de Gramàtica, Retòrica i Llengües. Tota l'evolució de la vida universitària de Barcelona ha estat tractada meticulosament en una monografia de Fernández Luzón, publicada per Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona l'any 2005, que abasta tot el segle XVI.

Les penúries econòmiques i l'escassetat d'estudiants es reflecteixen clarament en la prohibició de fer pública l'oferta acadèmica de les altres universitats catalanes a la ciutat, i també en les traves burocràtiques que es van establir per evitar fugues d'estudiants. El 1596, per exemple, es va prohibir l'accés a les càtedres durant cinc anys als estudiants que, havent cursat els seus estudis a Barcelona, es graduessin en altres universitats.

Malgrat totes les crisis, el 60% dels doctors en Medicina i Dret de la Universitat de Barcelona van ocupar les magis-

Gravat de l'edifici de l'Estudi General, a la Rambla, amb l'escut del rei Carles I.

tratures municipals més altes, cosa que demostra el prestigi que donava haver cursat una carrera universitària.

La xifra de graduats entre 1558 i 1606 va ser d'uns dos mil, majoritàriament catalans, i els batxillers en Arts van ser els més nombrosos, n'hi va haver 1.618. Únicament van obtenir el títol de doctor 157 estudiants, 64 en Arts, 50 en Medicina, 27 en Teologia i 16 en Dret. Malgrat tot, la causa fonamental de la decadència, o més ben dit de l'estancament, de la Universitat de Barcelona al llarg del segle XVII va ser l'escassetat de recursos que hi va aportar el municipi, fet que li va impedir de competir amb les escoles o estudis creats pels ordes religiosos, especialment el dels jesuïtes, que regentaven a la ciutat el Col·legi de Betlem, el Col·legi de Nobles i el de Cordelles a partir de 1662.

La lluita entre les universitats del Principat que hi va haver al final del segle XVII (Lleida, Barcelona, Girona, Tarragona, Vic, Solsona, i en certa manera Tortosa) va ser acarnissada, ja que totes es disputaven el possible alumnat i prohibien fer pública a les seves respectives ciutats l'oferta acadèmica de les altres universitats. Això ens fa pensar que quatre segles després les coses no han canviat tant.

La problemàtica universitària sempre va ser, és i serà la mateixa, i l'arrel de tot és en la provisió de les places, la corrupció inherent en aquest procés i els mecanismes dels grups de poder per aconseguir el control de la institució. Un il·lustre jurista català del segle XVII, el doctor Lluís de València, catedràtic durant vint-i-dos anys de la Facultat de Cànon i Lleis, denuncia la demagògia amb què es va actuar a l'empara de les noves ordinacions que pretenien acabar amb les deficiències anteriors. En diversos memorials

dirigits al Consell de Cent va denunciar els abusos en les oposicions a càtedres de Dret, ja que les noves ordinacions permetien votar a tots els doctors graduats a la facultat a què pertanyia la càtedra en disputa. Segons Eduard Escartín, a la provisió d'una càtedra de Dret celebrada el 1700 s'hi van presentar a votar pels candidats ni més ni menys que 560 doctors, cosa que segons el denunciador semblava més una fira o un congrés que una altra cosa. Si tenim en compte que abundaven les càtedres triennals, a les quals s'havia de con-

cursar cada tres anys, les oposicions tenien un cost elevadíssim per a la universitat, ja que els doctors que votaven la provisió tenien l'estada i el viatge pagats mentre durava l'acte de provisió.

Durant la Guerra de Successió, i més concretament durant el setge de Barcelona per les tropes borbòniques, l'Estudi General de Barcelona va participar activament en la defensa de la ciutat mitjançant l'organització d'un cos de defensa, la Coronela, que sota la bandera

de la Immaculada, patrona de la universitat, cada matí resava una salve i es dirigia al lloc que tenia encomanat defensar. Va ser la contribució de la institució universitària a la defensa de la ciutat el 1714, i molts dels seus estudiants van ser enterrats al Fossar de les Moreres.

La penúria i la decadència de totes les universitats catalanes era un fet a principis del segle XVIII. Això va permetre als reformistes d'aconsellar a Felip V, després de la seva victòria a la Guerra de Successió, que suprimís totes les universitats del Principat. Volien que amb el patrimoni de totes se'n creés una de nova, potent i moderna, d'acord amb les idees del despotisme il·lustrat, ideologia que ja començava a prosperar a l'època. Després de 1714 la gestació d'un nou projecte universitari va comportar un seriós intent de racio-

Escut de Carles III que es conserva a l'antic col·legi de Cirurgia de Barcelona, al carrer del Carme. Amb la creació d'aquest col·legi es recuperaven els estudis superiors a Barcelona suprimits després de la Guerra de Successió.

nalització del sistema educatiu superior existent fins aleshores, i al mateix temps un assaig d'intervenció del poder polític central en els centres d'ensenyament superior. Però això no és una cosa únicament hispànica, aquestes reformes o temptatives de reforma es van produir a tota l'Europa il·lustrada. La unificació de totes les universitats del Principat i la creació d'un nou centre situat a Cervera es va fer amb l'oposició frontal de la Reial Junta de Justícia i Govern de Catalunya, on hi havia els catalans més destacats probor-bònics de principis del segle XVIII.

La fundació de la Universitat de Cervera, hereva de totes les catalanes existents fins llavors, i a partir de 1717 amb el monopoli de tot l'ensenyament superior, no va ser obstacle perquè el fiscal de la Reial Audiència de Barcelona informés que *en aquesta capital es continua l'ensenyament de totes les facultats als convents i en altres conferències particulars i nombroses*. Des del primer moment, després de la creació de la universitat de Cervera hi va haver repetits intents perquè els estudis superiors tornessin a Barcelona, especialment per part de les autoritats eclesiàstiques i també de tots els bisbes que fins llavors controlaven en part els estudis superiors a Girona, Tarragona, Solsona, Vic, i parcialment a Barcelona i Lleida. La mateixa administració borbònica va tenir dubtes sobre la viabilitat de la nova universitat instal·lada a Cervera. La ciutat de Barcelona va formular el 1749 una petició formal de reintegració dels estudis universitaris a la ciutat, manifestada de manera habitual per l'oposició de certs sectors socials barcelonins a l'estudi general de Cervera. El cas més destacat va ser l'oposició del Col·legi de Cirurgians de Barcelona a la universitat de Cervera, quan el col·legi va procedir contra els cirurgians sortits de les aules cerverines.

L'Ajuntament de Barcelona, quan ja era rei Ferran VI, va elevar oficialment l'any 1749 la petició de tancament de la universitat de Cervera i el trasllat d'aquesta

a Barcelona. Aquesta petició no va fer sinó desbloquejar la situació d'estrangulació econòmica de la universitat de Cervera, a la qual la Corona devia des del 1738 la subvenció anual de 6.000 lliures, que des de llavors van ser puntualment transferides.

El 1755 hi ha noves temptatives barcelonines per recuperar el seu estudi general, o almenys per disposar d'algun centre d'estudis superiors, a la qual cosa sempre es negarà Cervera per temor de perdre alumnat.

La creació del Col·legi de Cirurgia a Barcelona, com a segon col·legi de cirurgians de la Marina, gràcies al suport del capità general de Catalunya, el marquès de la Mina, va

Gravat de l'edifici de la Universitat de Cervera.

Claustre del Convent del Carme, seu de la Universitat de Barcelona (1838).

representar la ruptura del monopoli de la universitat de Cervera i va animar la ciutat a reprendre amb més intensitat les gestions per recuperar la seva universitat.

Els personatges més il·lustrats de l'època es van adonar que a Catalunya havien decaïgut les lletres, a causa de

la situació geogràfica de Cervera i de les característiques de la seva població. Un personatge com Gregori Mayans escrivia a Joseph Finestres que *Catalunya no serà sàvia fins que la Universitat es restitueixi a Barcelona...*

La petició més argumentada per a la recuperació de la universitat es va produir quan va tenir lloc l'expulsió dels jesuïtes el 1767, ja que les seves instal·lacions i el buit cultural que deixaven a Barcelona haurien pogut ser ocupats per la universitat recuperada, que ara ja no era únicament de Barcelona, sinó que era de tot Catalunya i hereva de tots els antics estudis generals existents abans de 1714. Les gestions no van donar el fruit desitjat, malgrat les vacil·lacions que hi va haver per part del govern de Carles III, a causa de la influència que els jesuïtes havien exercit a Cervera.

Durant els cent vint anys en què Barcelona no va tenir universitat, un seguit d'institucions noves o ja existents es van encarregar de d'impartir alta cultura, com és el cas –fins que va ser suprimit– del Col·legi de Cordelles dels jesuïtes, o el dels dominics instal·lat al convent de Santa Caterina. La creació del Col·legi de Cirurgia, els ensenyaments de Nàutica, Geografia, Belles Arts, Cartografia, Matemàtiques i Astronomia, patrocinats per la Junta de Comerç, i la instal·lació el 1806 d'un Reial Col·legi de Farmàcia amb un funcionament semblant al d'una facultat universitària van fer que els estudis superiors ressorgissin amb força a Barcelona, mentre que a Cervera un seguit de lluites ideològiques entre sectors del professorat, conservadors davant renovadors o reformistes, van provocar que la universitat de Cervera es convertís en un baluard de l'Antic Règim. És en aquest context que s'ha d'interpretar i entendre tot l'enfrontament dialèctic entre Barcelona i Cervera entre 1815 i 1837. L'irredemptisme universitari barceloní al llarg del segle XVIII no va tenir connotacions de tipus nacionalista, com alguns autors han defensat, sinó que va ser causat per una sèrie d'interessos socials per aconseguir un centre

superior d'ensenyament, per un sentit de prestigi de la ciutat i també per un sentit pràctic.

Durant el primer trienni liberal es va traslladar, almenys nominalment, la universitat de Cervera a Barcelona, però la restauració absolutista va fer que el 1823 tornés novament a Cervera. El triomf definitiu del procés liberal en morir Ferran VII va comportar novament el trasllat de la universitat de Cervera a Barcelona, el 1837. La historiografia romàntica, que agrada tant en el nostre país, encara que es faci al segle XXI, va mitificar el trasllat de la universitat de Cervera a Barcelona el 1837 com la reparació d'una injustícia històrica, i alhora es va mitificar el passat universitari barceloní. Com s'ha pogut apreciar, el passat universitari de Barcelona no és gaire brillant, i les misèries ocupen més espai que no pas els grans moments, però el temps de vegades fa que ens oblidem de la realitat en nom d'una Edat d'Or que mai no va existir, excepte en el nostre imaginari col·lectiu. I és que no s'ha d'oblidar que la universitat de Cervera no era únicament hereva de la de Barcelona, sinó també de totes les catalanes. L'únic dret que tenia Barcelona per reclamar-ne el trasllat era la seva espectacular evolució demogràfica durant el segle XVIII i el fet d'haver-se convertit en una pròspera ciutat industrial, davant les antigues seues universitàries que havien decaïgut demogràficament i que tenien un paper molt secundari en el nou panorama econòmic i social català del segle XIX.

Malgrat el trasllat oficial de la universitat de Cervera el 1837, diferents facultats van continuar funcionant encara a la capital de la Segarra fins que un decret del regent, Baldomero Espartero, va liquidar l'experiència universitària de Cervera, que havia sorgit per reformar i sobretot per racionalitzar el caòtic panorama universitari català de principis del segle XVIII.

Barcelona va aconseguir redissenar una nova universitat que no tenia res a veure amb la que va ser traslladada

el 1717 a Cervera per Felip V. Començava ara una nou calvari econòmic i d'ubicació, ja que fins que no es va iniciar la construcció del nou edifici d'Elies Rogent fora de les muralles, entre 1860 i 1882, part de les facultats es van instal·lar al desamortitzat convent del Carme, al carrer que porta el seu nom, on en molt males condicions es van impartir les classes fins que l'ensorrament d'una sostrada va obligar a pensar molt seriosament a construir un edifici digne i espaiós, que encara avui és emblemàtic per a la nostra *Alma Mater*, i l'Antic Hospital de la Santa Creu i Sant Pau va allotjar la Facultat de Medicina fins que es va construir la seva nova seu al carrer de Casanova a principis del segle XX.

Mènsules a la porta d'accés al paranimf. Jove, amb el vestit i la gorra d'estudiant, escrivint, i ancià lector, abillat a la manera dels professors, en diàleg amb la figura anterior.